

Slutrapport för projektet Letterbox – ett bok- och spelpaket för läslust och läsutveckling?

Till Stiftelsen Allmänna barnhuset

2022.07.01

Ewa Jacquet & Pia Raattamaa Visén, Stockholms universitet

Populärvetenskaplig sammanfattning

Olika kartläggningar av barns och ungas läsning visar dels ett minskat läsintresse, dels att läsningen polariserats. Ungdomars läsande av böcker och tidningar ligger på den lägsta nivån någonsin och mängden barn och ungdomar som aldrig läser har ökat. Högutbildade har visat sig vara mer benägna än lågutbildade att läsa böcker, och en tydlig trend är en växande klyfta mellan mer, respektive mindre, framgångsrika läsare. Ytterligare en trend är att föräldrars utbildningskapital tycks få allt större betydelse för skolframgång. Samtidigt kan läsförmåga kopplas till attityder till läsning och läsvanor. Enkelt uttryckt: den som läser mer läser bättre, och den läsintresserade läser bättre än den som inte är intresserad av läsning. Att främja attityder och goda läsvanor är alltså något som påverkar möjligheterna att utveckla en god läsförmåga. Letterbox Club, riktar bok- och spelpaket till barn som lever i utsatta situationer, barn i familjehem och familjer med långvarigt försörjningsstöd. Letterboxpaketen syftar till att jämna ut skillnader, väcka lust till läsning och lärande, samt stimulera samspel mellan barn och vuxna. De deltagande barnen får ett bok- och spelpaket per månad via posten under en period på sex månader. Det här projektet syftar till att genom djupintervjuer visa hur vårdnadshavare upplever att bok- och spelpaketet i Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt Letterbox Club kommer till användning i några av de familjer som tar emot paketet, samt hur barnens läsande kan stöttas genom paketet.

Studien visar att i och med mottagandet av bok- och spelpaketet sker läsande regelbundet vid sänggåendet; väcks intresse för läsande, bokstäver, och nya fakta; lämnas spår i form av lekar, skapande och utflykter; sker ett identitetsstärkande. Texterna läses för ett flertal olika syften dels för att följa handlingen, dels i syfte att lära något, men också mer subjektorienterat i identitetsutvecklande syfte. Bok- och spelpaketet leder till samtal av flera slag, dels sådana som rör texten i sig, men också sådana som rör textens relation till individen, omvärlden och andra texter, samt vissa mer objektiva samtal om texters funktion, läsroller, samt författarroll och författarambitioner.

Bok- och spelpaketet ger upphov till gemensamma stunder, närhet och nya erfarenheter både språkligt och på andra sätt. Sammantaget kan det stötta såväl läsutveckling som identitetsutveckling.

Bakgrund, syfte och frågeställningar

Att få ett paket i brevlådan, öppna det och plocka fram en alldeles egen bok att läsa och samtala om kan vara underbart! Den här rapporten beskriver hur ett antal familjer i Sverige som deltar i projektet Letterbox Club, där barnen får ett månatligt paket som innehåller böcker, spel och pyssel, tar emot, använder och talar om innehållet i paketet. Studien är gjord vid Stockholms universitet och finansierad av Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Olika kartläggningar av barns och ungas läsning påvisar dels ett minskat läsintresse, dels att läsningen polariserats. Av Statens medieråds undersökning (2019) framkommer att ungdomars läsande av böcker och tidningar ligger på den lägsta nivån någonsin och att mängden barn och ungdomar som aldrig läser har ökat. I Litteraturutredningen (2012) konstateras att högutbildade är mer benägna än lågutbildade att läsa böcker, och den tydligaste trenden enligt PISA (2018) är den växande klyftan mellan mer, respektive mindre, framgångsrika läsare. Det är betydligt fler elever 2018 (18 %) än 2000 (13%) som inte kan läsa på en nivå så att de klarar att läsa för att lära (Skolverket 2019). Ytterligare en trend är att föräldrarnas utbildningskapital tycks få allt större betydelse för skolframgång (Skolverket 2020). Även i Hatties metastudie (2008) framgår hemmiljöns betydelse, t.ex. intellektuell stimulans och föräldraengagemang för barns studieresultat.

Samtidigt framkommer att läsförmåga är kopplad till attityder till läsning och läsvanor (t.ex. Clark & DeZoysa 2011; Mol & Bus 2011). Enkelt uttryckt: den som läser mer läser bättre, och den läsintresserade läser bättre än den som inte är intresserad av läsning. Att främja attityder och goda läsvanor är alltså något som påverkar möjligheterna att utveckla en god läsförmåga. Men även om hemmiljön har en stark inverkan kan även fritids- och lustläsning ha en betydande potential som social hävstång. Exempelvis pekar Sullivans och Browns (2013) omfattande studie kring lustläsningens kognitiva effekter över tid på att en sådan kan ha större betydelse för studieframgång än föräldrars utbildningsnivå. Studien *Reading for Change* (OECD, 2002) liksom även studien *Social inclusion and reading: an exploration* pekar i samma riktning (Clark & Akerman 2006).

Med utgångspunkt i den här bakgrunden kan det finnas anledning att rikta insatser mot utsatta grupper, liksom anledning att tro att insatser för att stödja föräldraengagemang, främja läsintresse och läsutveckling kan ge positiva och långsiktiga resultat. Letterbox Club, som har sitt ursprung i England, är en intervention med bok- och spelpaket som riktas till barn som lever i utsatta situationer, barn i familjehem och familjer med långvarigt försörjningsstöd. Letterboxpaketet syftar till att jämna ut skillnader, att väcka lust till läsning och lärande samt stimulera samspel mellan barn och vuxna. De deltagande barnen får ett paket per månad via posten under en period på sex månader. Paketet innehåller böcker, spel och skrivmaterial och finns i olika svårighetsgrader för barn i åldrarna 6–11 år. Tre omgångar av Letterbox Club har med stöd av Kulturrådet, Region Jönköping och Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförts i

Sverige 2018–2020. Under 2020 deltog 550 barn från 28 kommuner (Lager Milton 2021). För att projekt likt Letterbox Club, som syftar till lässtöttande insatser ska uppfylla sina syften är det av intresse att genom forskning följa upp olika aspekter av de möjligheter och begränsningar som sådana insatser kan ge.

Syfte och frågeställningar

Rapporten beskriver en studie som syftar till att få en fördjupad förståelse av hur bok- och spelpaketet i Stiftelsen Allmänna Barnhusets projekt Letterbox Club kommer till användning i några av de familjer som tar emot paketet samt hur barns läsande stöts. De frågeställningar som rapporten fokuserar är följande:

- Vad berättar vårdnadshavarna om hur bok- och spelpaketet används?
- Vad beskriver vårdnadshavarna att bok- spelpaketet bidrar med i familjen?

Metod

Studien är kvalitativ och materialet samlas in genom semistrukturerade djupintervjuer baserade på en intervjuguide (se Bilaga). Intervjuguiden utgår från forskningsfrågorna och studiens syfte.

Intervjuerna gjordes via videokonferensverktyget zoom, med säker inloggning via Stockholms universitet (E2EE-kryptering), spelades in på Mp3-spelare och transkriberades. Materialet består av tre transkriberade audioinspelningar, en skriftligt dokumenterad intervju, samt åtta bok- och spelpaket riktade till barn i olika åldersgrupper.

Materialet analyserades dels tematiskt för att övergripande undersöka vad intervjupersonerna berättar om böckerna, spelen, läsandet och samtalen om texten, samt vad dessa bidrar med, dels med utgångspunkt i *läsartsbegreppet* för att undersöka vilka syften med läsande som uttalades, dels med utgångspunkt i *textrörlighetsbegreppet* för att undersöka vilka samtal böckerna ger upphov till.

Begreppet *läsart* kan användas för att beskriva hur läsande riktas in mot ett syfte. Forskning har lyft fram två grundläggande skönlitterära läsarter: estetisk och efferent läsning där den estetiska läsningen handlar om upplevelsen av texten och affektiva aspekter (Rosenblatt 2002: 41). Den efferenta läsarten riktar istället läsningen mot något specifikt, exempelvis att träna på ord. Läsartsbegreppet har utvecklats av exempelvis Tengberg (2011) som finner sex olika läsarter: *handlingsorienterad* som riktar in sig på att förstå handlingen i en text, *betydelseorienterad* som rör betydelsen av handlingen, *värderingsorienterad* som rör textens underliggande värderingar om exempelvis demokrati, *subjektorienterad* som rör hur läsarens identitet möter texten, *intentionorienterad* som handlar om författarens ambitioner, och *metakognitiv* som rör exempelvis hur texten läses. Forskning har även beskrivit en *teknisk-analytisk* läsart som fokuserar formella aspekter (jfr Mehrstam 2009; Visén 2021), och att människor läser sakprosa och faktatexter både för att förstå texten i sig och att utvecklas som individer (Josephson & Melander 2003). Fyra läsarter har närmare definierats för att beskriva läsande av faktatexter och sakprosa (Mikulecky 1982; Darwin 2006; Kakela 1993; Visén 2021).

- *Läsa för att lära* som exempelvis kan innebära att läsa en förklaring av ett fenomen och försöka förstå den
- *Läsa för att lära att göra* kan bland annat innebära att läsa beskrivningar av något för att i ett senare skede kunna utföra en handling
- *Läsa för att göra* kan användas då något specifikt ska göras, exempelvis läsa ett recept medan man bakar en kaka
- *Läsa för att bedöma* handlar om att värdera och mer kritisk pröva om något stämmer

Läsarterna kan tillämpas var och en för sig, eller kombineras beroende på vad man vill uppnå med läsandet. Många gånger styrs valet av läsart av situationen och i mötet med texten bidrar sedan läsarten eller läsarterna till hur läsare tar emot och förstår textens innehåll.

Textrörlighetsanalyserna visar hur intervjupersonerna talar om texternas innehåll, relation till världen och individen samt texten som textobjekt (Liberg et al. 2012; Halleson & Visén 2018; Visén 2015). Textrörlighet innebär tre huvudsakliga sätt att tala om texter; att röra sig *textbaserat* i olika dimensioner av innehållet, *associativt* och relatera innehållet till tidigare erfarenheter och kunskaper, eller andra texter, samt *interaktivt* och tala om textens form, funktion, författare och läsare (t ex Liberg et al. 2012; Halleson & Visén 2018; se även Halleson 2015; Visén 2015). En dynamisk textrörlighet kan ge möjligheter till läsförståelseutveckling (jfr ex. af Geijerstam 2014).

Intervjupersoner:

Deltagarna består av fyra vårdnadshavare¹ i familjer som har tagit emot Stiftelsen Allmänna Barnhusets bok- och spelpaket Letterbox Club. Urvalet för föreliggande studie gjordes genom att Stiftelsen Allmänna Barnhuset i projektets utvärderingsenkäter tidigare ställt frågan om vårdnadshavarna kan tänka sig att delta i ett fördjupande forskningsprojekt. Tjugo personer som tackat ja till detta och uppgett mailadress eller telefonnummer tillfrågades via mail eller telefon om de vill delta i forskningsprojektet: Letterbox – ett bokpaket för läslust och läsutveckling? Fyra vårdnadshavare tackade ja. Bortfallet var alltså stort.

Etiska överväganden:

Efter en initial kontakt med de tillfrågade forskningspersonerna via mail eller telefon av forskarna i föreliggande projekt sändes ett missivbrev ut. I missivbrevet informerades forskningspersonerna skriftligt om forskningsprojektets syfte och frågeställningar, försäkrades om att materialet behandlas med konfidentialitet, samt om att deltagande är frivilligt och att de när som helst kan avbryta sitt deltagande och att insamlat material då kommer att förstöras. I missivbrevet fanns kontaktuppgifter och forskningspersonerna uppmanades att ta kontakt om de ville ställa frågor. De gavs en vecka för att formulera frågor och sedan sända ett skriftligt undertecknat informerat samtycke per brev till forskarna. Frankerat kuvert bifogades. Inför intervjun gavs forskningspersonerna möjlighet att muntligt ställa frågor, och de försäkrades

¹ som vårdnadshavare räknas biologisk förälder som har vårdnaden om barnet, samt familjehemsförälder som efter långvarig placering blivit ställföreträdande vårdnadshavare

munligt om sina rättigheter. I redovisningen av resultat beskrivs inte forskningspersonerna utöver det faktum att de är vårdnadshavare till ett barn som får Letterboxpaket.

Resultat

Resultatet av analysen visar vad vårdnadshavarna berättar om hur bok- och spelpaketen används samt vad vårdnadshavarna beskriver att bok- spelpaketen bidrar med i familjen genom att ta upp syften med läsandet, samtalen om texterna och synliga spår av läsandet i exempelvis barnens aktiviteter.

Syften med läsandet

Läsartsanalyserna visar att vårdnadshavarna beskriver olika ingångar till läsningen och således att olika läsarter framträder.

En handlingsorienterad läsart framträder hos *vårdnadshavare M* som berättar att när barnet valt en skönlitterär bok från ett paket börjar de alltid med att titta på framsidan och fundera över bokens handling. När de samtalar om boken är också handlingen oftast i fokus genom att de fantiserar om vad som kommer att hända härnäst. Men det finns även inslag av en teknisk-analytisk läsart där ordförklaringar och ords betydelser är centrala. Den subjektorienterade läsarten där ett syfte med läsningen är att bearbeta upplevelser och erfarenheter som aktualiseras i livet framträder också: ”Man kan också hitta böcker där man kan förbereda på. För [barnet] var det ju skittufft att börja förskoleklass.” Då det gäller läsning av faktaböcker iscensätts läsa för att lära, för att lära att göra, och läsa för att göra. Vårdnadshavaren nämner till exempel böcker om djur där de med boken i hand går ut i naturen för att leta efter, identifiera och lära om djur.

I *vårdnadshavare J:s* beskrivning kan också flera läsarter identifieras. J beskriver att flera faktaböcker fungerat som ett stöd för läxläsning, och därmed används för att läsa för att lära. Mer specifikt pekar J på att boken *Känn igen 250 olika växter och djurarter* används för lästräning och för att memorera ett innehåll. Även skönlitterära titlar kommer till pass för lästräning och då i synnerhet böcker av typen: ”läsa lätt”. Subjektorienterad läsart lyfts även av J som förklarar att vissa titlar, exempelvis *Nya kompisar* kan läsas för att bearbeta sådant som är svårt i livet, bland annat att börja skolan trots att man är blyg och tillbakadragen. J berättar att barnet ville läsa den boken väldigt många gånger. En liknande ingång beskrivs både till böcker om bankkonventionen och till böcker om klimatet där personliga upplevelser aktualiseras och läsningen får en återverkan på det egna livet, till exempel medvetandegör barns rättigheter och förklarar beteenden i relation till klimatet.

Vårdnadshavare S beskriver att en ingång till läsningen är att lära sig språket och bygga upp ett ordförråd och att såväl läsande av skönlitteratur som av faktatexter kan fungera för detta syfte. S pekar alltså på en teknisk-analytisk läsart och uttrycker att: ”Det är mest liksom nya ord som vi båda försöker hitta meningen, den som jag inte förstår, hon förstår inte heller”. Vidare lyfter S fram att ett annat syfte med läsningen är att förstå: ”sociala sammanhang så hon lär sig som, hur ska man agera mot sina kompisar, mot sina (sic!) familj, föräldrar liksom om man är liksom

mobbad eller man ska vara snäll, såna, så hon lär sig, från böcker.” Detta syfte kan kopplas till en subjektorienterad läsning där det lästa är tänkt att återverka på det egna livet.

Läsarter som *vårdnadshavare A* lyfter är läsa för att lära, läsa för att lära att göra och läsa för att göra. *A* beskriver hur hen och barnet gav sig ut i naturen med förstoringsglasat och insektsboken de fått. *A* pekar även på att en subjektorienterad läsart blir satt i spel genom boken om barnkonventionen. *A* uttrycker att den boken blev väldigt betydelsefull för barnet och beskriver att barnet efter läsningen talade om barns rättigheter och om att man ska bli lyssnad på, om respekt.

Samtalen om texterna

Textrörlighetsanalyserna visar att alla *vårdnadshavare* beskriver flera sätt att tala om texterna med sina barn. Sätten att tala om texterna skiljer sig dock mellan de olika *vårdnadshavarna*.

Enligt *vårdnadshavare M* talar de om handling och karaktärer och ofta och ingående om ord, vilket främst innebär textbaserad textrörlighet. *M* samtalar också med barnet om orsaker till val av namn och hur händelser och handlingar utspelar sig, vilket kan ses som en fördjupande textbaserad textrörlighet. De medsända författarbrev gör att författarrollen framträder i samtal om vem som skrivit boken, vilket ger upphov till viss interaktiv textrörlighet. Den textrörlighet som framträder i intervjun är alltså relativt begränsad.

När *vårdnadshavare J* beskriver samtalen om böckerna är det med en dynamisk textrörlighet. Hen talar om att innehållet diskuteras exempelvis genom att tala om budskap eller om hur karaktärerna rör sig i sina världar. Viktigt för dem är också faktasamlade och att ta ut huvudpunkter, exempelvis om djur i olika faktaböcker, vilket innebär textbaserade dimensioner. Då en bok kommer jämförs den med andra böcker och då boken lästs talar de om den med utgångspunkt i egna erfarenheter. Bland annat gav böckerna *Nya kompisar* och *Greta och jättarna* upphov till samtal om att känna sig som en del i en grupp och om klimat. Associativ textrörlighet tycks alltså vara både vägen in i och ut ur texterna. Samtal om de författarbrev som ibland finns med i paketen och som synliggör skrivprocess och författarintention på olika sätt möjliggör interaktiv rörlighet.

Analysen visar att bokpaketen enligt *vårdnadshavare S* ger upphov till en dynamisk textrörlighet av alla textrörlighetstyper. Samtal om handling, textens ytskikt och organisation, ords betydelser och på ett djupare plan om karaktärer och begrepp som exempelvis mod innebär en textbaserad rörlighet i flera dimensioner. Den associativa textrörligheten i den här familjens samtal rör andra texter, där exempelvis olika böckers framsidor jämförs, men också att en bok med Bellmanhistorier ledde till faktasökande vilket kräver associationer mellan texter. Den interaktiva rörligheten är mer begränsad men *vårdnadshavare S* beskriver hur de i relation till boken med roliga historier förde ett samtal om vad ett skämt är och vilken funktion skämt har, samt vad ett bra skämt är: ”vad människor i samhället tycker är roligt: ” vilket innebär en genrediskussion som rör sig interaktivt i texten.

Vårdnadshavare A beskriver hur de associerar utifrån böckernas tematik, exempelvis om vilka superkrafter de skulle vilja ha, att vuxna inte förstår lek, men också att det är vuxnas ansvar att skydda barn. Det hen beskriver innebär främst associativ textrörlighet. En text de fick om barnkonventionen gav upphov till samtal bland annat om att barn har rätt att bli lyssnade på och att det innebär att barnet själv har rätt att bli lyssnad på. Den associativa textrörligheten kan fördjupa textförståelsen hos barnet genom samtalen där egen erfarenhet knyts till texten. I den här familjen har bokpaketen även gett upphov till samtal om texters och läsandets funktioner vilket innebär en interaktiv textrörlighet. Exempelvis lyfts läsarrollen i talet om att läsandet ger dem tillfällen att bli ledsna och rädda tillsammans. *Vårdnadshavare A* talar också om att diskutera olika texters funktion, exempelvis att använda en spelinstruktion korrekt och förhålla sig till den. De talar däremot inte så mycket om böckernas innehåll textbaserat.

Sammanfattningsvis visar alltså textrörlighetsanalysen att bokpaketen kan ge upphov till samtal med dynamisk textrörlighet.

Synliga spår av bok- och spelpaketen

Resultatet av den tematiska analysen visar att ett framträdande tema hos alla *vårdnadshavare* är läsandet vid sänggåendet, ett annat tema är olika intressen bok- och spelpaketen väcker, ett tredje är medföljande artefakters roll, ett fjärde tema är de spår som bok- och spelpaketen kan sägas lämna, och ett femte tema är identitetsstärkande och känsla av utvaldhet.

Vårdnadshavare M läser rutinmässigt varje kväll. Nya böcker läses samma kväll de kommit. Lässtunden innebär närhet, att sitta tillsammans nära varandra och läsa.

Bokpaketen väcker intresse, både för bokserier och bokstäver och läsande. *M* menar att läsandet lär barnet fantisera vidare utifrån innehållet – vad kan hända sedan i den här boken och i nästa bok? Att få uppleva läsning på papper och inte endast digitalt beskrivs som värdefullt. Spelen har dock inte lockat, spelförpackningarna gav uppfattningen att de var vad *M* beskriver som: ”skolspel” utan bilder.

Barnet uppskattar de artefakter som följer med i paketen. Jordgloben som kom i ett paket har särskilt använts, barnet har exempelvis orienterat sig om var hennes ena förälder kommer ifrån och var barnet själv bor.

De synliga spår i form av aktiviteter i relation till bok- och spelpaketen som *M* märkt är exempelvis prinsesslekar som tar utgångspunkt i prinsessböcker. *Vårdnadshavare M* beskriver hur barnet ritar i relation till böckerna, t.ex. karaktärerna, dels genom att dra ut och kopiera ur boken men också ur minnet och *M* menar därför att böckerna tränar minnet. Ett besök på Astrid Lindgrens värld eftersom barnet fått en samlingsvolym med Lindgrens böcker är också ett synligt spår av paketen.

När barnet öppnar bok- och spelpaketet är det överlyckligt. Något kommer just till [barnet] upplevs som: ”stort”, att det är barnets egna böcker, egna spel, vilket pekar mot en identitetsstärkande funktion.

Vårdnadshavare J beskriver hur familjen delar stunder kring läsande: ”Det är främst när vi nattar liksom, att man läser en saga då”. Och vidare hur bok- och spelpaketen väcker nya intressen, att barnet ibland läser samma bok i skolan lockar. Paketen väcker också ett intresse att ta reda på mer om exempelvis djur: ”för [hen] är det då väldigt, väldigt viktigt att få fakta. Eh, om lejon t.ex. och då handlar det bara om kattdjur. Eh, och då har [hen] tyckt att det kan vara jättespännande om man kan läsa om dom. [Barnets] specialintressen någonstans. Det tycker jag har varit bra just med, med att det varit en bredd just med faktaböcker för barn och sagoböcker.” Paketen väcker samtidigt ett intresse för läsande: ”Vi började låna den bokserien på biblioteket” och familjen tipsar även skolan om böckerna.

Artefakterna som exempelvis pennvässare uppskattas.

De spår av paketen som blir synliga i vårdnadshavare J:s utsagor är exempelvis att paketen utgör stöd för läxläsning, att hen lyfter upp att paketen ger upphov till samtal, och att barnet vill träna minnet och memorera exempelvis namn på djur. I det sammanhanget beskrivs bilderna som betydelsefulla. En bok om fladdermöss ledde till utflykter i naturen då familjen letade efter fladdermöss. En annan bok ledde till att de klädde ut sig. Familjen har också byggt hinderbanor med inspiration från en sagobok och kojor med utgångspunkt i ett sjörövarspel: ”där man ska slå, egentligen bara komma till mål, men så kan det hända saker på vägen där. Enkelt, simpelt men som är ... ja, dom gillar det jättemycket [...] då var det väldigt mycket kojor, de byggde mycket kojor och lekte liksom, eh, sjörövare å... Ja, det tror jag faktiskt kan ha haft en betydelse.” Vårdnadshavare J menar att de använt spelen: ”jättemycket”. Vårdnadshavaren beskriver hur läsandet, spelandet och interaktionen kring paketen leder till att barnet får ett mer rikt ordförråd, och alltså stöttar språkutvecklingen, men även annat lärande: ”Väldigt roliga spel och bra spel för lärande inriktat på matematik”.

Vårdnadshavare J uttrycker ett flertal aspekter som innebär identitetsstärkande: ”För det första då så är de ju oerhört stolta när de får gå ut och hämta sina paket i brevlådan. Om jag har sett det så låter jag dom ju ligga kvar. Så dom öppnar sina bokpaket och så eh, jämför, ja för ni får ju som sagt både XXX och XXX böcker och då jämför man. [Barnet] var så stolt när hen läste, liksom. [Barnet] kunde läsa hela den här boken. Sen så hoppas ju jag att det väcker ett intresse att läsa [...] framförallt har det varit så stort att få hämta sitt bokpaket [...] det var så roligt också att kunna läsa själv.” J talar också om vikten av de författarbrev som följer med paketen: ”där det står att jag har skrivit den här boken osv. Och dom har vi ju läst. Då har det verkligen känts att 'det här är riktat till mig'.”

J menar att böcker kan förbereda för sådant som händer i verkligheten: ”Så dom har varit jättebra och tagit upp olika ämnen”, att börja skolan, att fylla år, men också bearbetat sådant som kan vara svårt och ger upphov till samtalsämnen, kanske om hur man ska vara som kompis, om löss som går med jämna mellanrum. De har utnyttjat bok- och spelpaketen i hela familjen. J uttrycker att hen fått stöd i bokval och läsandet genom paketen: ”Oj, oj, oj va fina böcker. Man vet ju just det där att eh det har ju gett en annan bredd också att inte jag har gått och valt böckerna... bara.”

Vårdnadshavare S beskriver att barnet ibland läser själv men att när barnet ska lägga sig läser de tillsammans: ”Men den där läseboken läser vi vid läggdags. Så jag läser för hen. [Barnet] gillar att jag läser när hen lägger sig [...] När [barnet] själv vill läsa då är det mest på dan, på helgerna mest, när [barnet] är hemma. Men annars det händer mest med läggningen. Att vi läser boken tillsammans.”

S beskriver hur barnet är intresserat av att röra sig och hur både spel och böcker väckt intresse för rörelselekar och promenader. Artefakter S tar upp är: ”penna, också färgpennor, så hon kunde måla. Dom gillade hon mycket.”

Synliga spår i aktiviteter är exempelvis spel och böcker som leder till rörelselekar, till exempel berättar S om en utflykt där de flög med en drake inspirerad av ett Letterboxpaket och S menar att: ”det är bra med idéer som kommer då ifrån Letterbox. Så man får olika idéer eller hur man ska göra eller vad ska man göra när man går en promenad eller när man går i skogen.”

Även S talar om mottagandet av paketen som identitetsstärkande: ”[Barnet] har mycket glädje. [Barnet] väntar och öppna den. Vad kan vara därinne, för leksak, för bok. Så det är också som jag säger: du har fått en paket idag, då vill hon gärna öppna den och sen se vad den innehåller. Den stunden gillar jag mycket. [...] Jag vill liksom, jag själv letar efter böcker som lär henne hur samhället fungerar och hur, eller som vänskap, sällskap. Du vet, sociala sammanhang så hon lär sig som, hur ska man agera mot sina kompisar, mot sina familj, föräldrar liksom om man är liksom mobbad eller man ska vara snäll såna, så hon lär sig, från böcker.” Innebörden i S:s beskrivning är att bok- och spelpaketen bidrar till att stärka både identitet och deltagande i sociala sammanhang.

Vårdnadshavare A sitter tillsammans med barnet och läser ur böckerna, oftast vid nattningen. A menar också att det gör något att man läser tillsammans, sitter och kurar och läser, att närheten spelar roll, att läsoplevelsen och gemenskapen hör ihop: ”att liksom bli ledsna och skrajna tillsammans”.

En artefakt A berättar om är ett förstoringsglas de fick tillsammans med en insektsbok. De läste i boken och barnet och A gick ut och tittade på insekter i förstoringsglas och kom tillbaka in och läste vidare. Barnet använde boken och förstoringsglas både själv och tillsammans med A. Artefakten ledde alltså till att läsandet satte spår men inspirerade också till mer läsande. Ett annat spår bokpaketen lämnar är att andra böcker i bokserier införskaffas. Barnet fortsätter läsa böcker i de serier som presenteras. Bok- och spelpaketen leder också enligt A till samtal. Barnet går hos talpedagog på grund av talsvårigheter, och talpedagogen har påpekat att barnet har ett rikt ordförråd, vilket A menar beror på böckerna.

Både spel och böcker i paketen ger lärande enligt A då de övar räkning, färger och annat, även sådana saker som att följa en instruktion: ”det står här gå två steg om tärningen visar det, då ska jag gå två steg även om det betyder att jag kommer sist.” Ett spel tog barnet med till skolan. Det var ett spel om myror och tiokompisar och det spelet spelades i klassen.

Att ta med ett spel som sedan spelas i skolan kan stärka den egna identiteten i relation till klassen. Bokpaketen ger glädje och generellt bra saker för barnet, som upplever sig som utvald, vilket kan fungera identitetsstärkande. En bok barnet upplevde som en särskilt viktig bok i sammanhanget, att relatera till, samt förstå sig själv och sin situation genom, var barnkonventionen. Barnet tog intryck av innehållet, talar om den och om barns rättigheter i relation till sig själv.

Avslutande kommentar

Vi vill tacka de vårdnadshavare som så generöst delade med sig av sin tid och sina erfarenheter och reflektioner. Vi vill också tacka Stiftelsen Allmänna Barnhuset för finansieringen av projektet.

Slutsatser

Bokpaketen i de intervjuade familjerna leder till gemensamt läsande, ofta vid läggdags. Utifrån intervjuerna kan slutsatsen dras att bok- och spelpaketen stöttar interaktionen och lämnar vissa spår även i samtal, gemensamma lekar och aktiviteter och väcker intresse för såväl läsande som omvärld.

De syften med läsandet av böckerna vårdnadshavarna framförallt uttryckte var att läsa för att lära och handlingsorienterade läsarter, men också subjektorienterade läsarter där läsandet inriktas mot kunskaps- och identitetsutveckling. En slutsats är att den textrörlighet som bokpaketen kan ge upphov till och som vårdnadshavarna beskrev att bokpaketen ger upphov till kan vara ett stöd i barnens läsutveckling och samtalen kan ge barnen möjlighet att utveckla läsförståelse.

Vårdnadshavarna berättade att bok- och spelpaketen används för gemensamt läsande och samtal som utforskar både böckerna i sig, och den egna identiteten och omvärlden. Vårdnadshavarna berättar att bok- och spelpaketen används såväl för lässtunden vid sängdags, som vid gemensamma upptäcktsfärder. Vårdnadshavarna uttrycker att upplever att bok- spelpaketen som ett bidrag vad gäller läsutveckling och läsförståelse eftersom det ger läsglädje att få och äga en egen bok. och att samtalet utgår från boken upplevs som något som vidgar barnens förståelse av språket, sig själva och världen, vilket bekräftas av den dynamiska textrörligheten vi fann. Sammantaget sätts även identitetsstärkande aspekter i rörelse, exempelvis igenkänning, lärande men även det faktum att barnen ibland kan ta med sig till skolan och vara den som delar med sig av litteraturen.

De insikter som förståelsen av vårdnadshavarnas beskrivningar av betydelsen av bok- och spelpaketen ger kan användas i de framtida bokval som görs inom projektet

Förslag till utveckling av projektet

Något som inte fångades av analysen men som togs upp i intervjuerna var bland annat en önskan om en längre kontinuitet och ett förslag till utveckling av projektet är därför att möjliggöra för barn att få bokpaket under en längre följd av år. En annan aspekt som togs upp i intervjuerna

var möjligheten till bok och pyssel som hänger ihop, och där pyssel och aktiviteter kan tänkas stärka förståelsen av texten. Spelen upplevdes som utvecklande för barnen och som något som binder samman familjen i en aktivitet, men samtidigt av vissa av vårdnadshavarna som ömtåliga och av andra som oinspirerande. Spel av högre kvalitet, med mer inspirerande layout och gärna spel som plockar upp böckernas innehåll för att stötta samtalen om böckernas innehåll är därför ett förslag till utveckling av projektet. Kontexter och karaktärer i böckerna i bok- och spelpaketet är relativt normerande, har ofta kärnfamiljen och en vit heteronormativitet i centrum. Böcker som inte har kärnfamiljen i centrum, utan där barn i olika kontexter och situationer kan få uppleva igenkänning vore därför önskvärt. Vårdnadshavarna uttrycker främst lärande syften med läsandet och spelandet, och lustläsandet betonas inte lika starkt. En ytterligare fråga som resultatet väcker är därför hur även en mer estetisk läsning kan stöttas.

Rapporten baseras på en fallstudie av djupintervjuer av endast fyra vårdnadshavare på grund av ett stort bortfall då möjliga forskningspersoner tillfrågades. Det begränsade urvalet av deltagare kan påverka studiens resultat. Exempelvis kan vårdnadshavare som är mer intresserade av läsande tänkas tackat ja till studien i högre grad än vårdnadshavare som är mindre intresserade av läsande. Det kan innebära att omfattningen av aktiviteter, syften med läsande och sätt att tala om texter skulle sett annorlunda ut i en annan studie. En fråga för vidare forskning är därmed hur dessa aspekter skulle framträda med en större och mer representativ grupp av forskningspersoner.

Referenser

- af Geijerstam, Å. (2014). Läsandet och sammanhanget. I A. Boglind, P. Holmberg, & A. Nordenstam (Red.), *Mötesplatser: texter för svenskämnet* (ss. 47–64). Studentlitteratur.
- Barton, D., Hamilton, M. & Ivanic, R. (red.) (2000). *Situated literacies: reading and writing in context*. Routledge.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. (3)2. s. 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Clark, C. & De Zoysa, S. (2011). *Mapping the interrelationships of reading enjoyment, attitudes, behaviour and attainment: An exploratory investigation*. National Literacy Trust.
- Clark, C. & Akerman, R. (2006). *Social inclusion and reading: an exploration*. National Literacy Trust.
- Darvin, J. (2006). "On Reading Recipes and Racing Forms": The Literacy Practices and Perceptions of Vocational Educators. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, (50)1. s. 10–18.
- Evans, C. (2018). Analysing Semi-Structured Interviews Using Thematic Analysis: Exploring Voluntary Civic Participation Among Adults. *SAGE Research Methods Datasets*. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781526439284>
- Graeske, C. (2013). Vidgade kunskapsklyftor? – Fiktionernas funktioner i läromedel efter gymnasiereformen 2011. *Utbildning och lärande. Tema: Perspektiv på gymnasial yrkesutbildning*. (7)1. s. 32–47. Avdelningen barns, ungas och vuxnas lärande vid Högskolan i Skövde.
- Hallsson, Y. (2015). *Textsamtal som lässtöttande aktivitet. Fallstudier om textsamtals möjligheter och begränsningar i gymnasieskolans historieundervisning*. [Diss.]. Stockholms universitet, Institutionen för språkdidaktik.
- Hallsson, Y. & Visén, P. (2018). Intertextual content analysis: an approach for analysing text-related discussions with regard to movability in reading and how text content is handled,

- International Journal of Research & Method in Education*, s. 142–155. DOI: 10.1080/1743727X.2016.1219981
- Hattie, J. (2008). *Visible learning a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. [Elektronisk resurs] Routledge.
- Josephson, O. & Melander, B. (2003). Läsare och läsarter. I: Englund, B. & Ledin, P. (red.) *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Studentlitteratur.
- Kakela, J. (1993). The vocational interactive reading project: working with content area specialists. *Journal of Reading*, 36(5). s. 390–396.
- Lager Milton, S. (2021). *Nyfikenhet till lärande i ett paket på posten. Utveckling av interventionen Letterbox Club i Sverige för barn i socialt utsatta livssituationer*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Sjölander, C.
- Liberg, C., af Geijerstam, A., Folkeryd, J. W., Bremholm, J., Halleson, Y., & Holtz, B. M. (2012). "Textrörlighet – ett begrepp i rörelse". I: Matre, S. & Skaftun, A., (red.) *Skriv! Les! 1. Artikler fra den første nordiske konferansen om skrivning, lesing og literacy*. Akademika forlag, s. 65-80.
- Litteraturutredningen. (2012). *Läsandets kultur: slutbetänkande*. Offentliga förlaget, Publit.
- Mehrstam, C. (2009). *Textteori för läsforskare*. [Diss.] Göteborgs universitet.
- Mikulecky, M. (1982). Job Literacy: The relationship between school preparation and workplace actuality. *Reading Research Quarterly*, 17(3). s. 400–419.
- Mol, S. E. & Bus G, A. (2011). To Read or Not to Read: A Meta-Analysis of Print Exposure from Infancy to Early Adulthood. *Psychological Bulletin*. 137 (2): 267–296.
- OECD. (2002). *Reading for change: Performance and engagement across countries. Results from PISA 2000*. Organisation for Economic Cooperation and Development.
- Rosenblatt, L.M. (2002). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*. Studentlitteratur.
- Skolverket (2019). *PISA 2018: 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap*. Skolverket.
- Skolverket (2020). *Skolverkets lägesbedömning 2020*. Skolverket.
- Tengberg, M. (2011). *Samtalets möjligheter: om litteratursamtal och litteraturreception i skolan*. [Diss.] Göteborgs universitet.
- Visén, P. (2015). *Att samtala om texter: från träteknik och svetsteori till antikens myter: textsamtalets möjligheter som närmaste zon för läsutveckling i en klass på gymnasiet industritekniska program*. Diss. Stockholms universitet.
- Visén, P. (2021). Tricks of the trade or situated literacy – disciplinary reading literacy in vocational education. *Nordic Journal of Literacy Research*. Vol 7(1) s. 60–83. DOI: <http://dx.doi.org/10.23865/njlr.v7.2387>

Bilaga

Intervjuguide:

1. Beskriv stunderna ni delat kring läsande och/eller spelande av materialet i Letterbox-paketen?
2. Vilka böcker har ni läst?
3. Hur har böckerna lästs: tillsammans med en vuxen, med syskon, på egen hand? Vad har eventuellt väckt intresse: titeln, framsidan baksidestexten, igenkänning, spänning, andra faktorer läsartilltal, bilder, humor etc. Om inget intresse väckts – vad kan det bero på? Har materialet bidragit till att samtalen blivit fler eller annorlunda om sådant ni läser?
4. Hur har ni talat om böckerna? Vad i böckerna har ni talat om?
5. Vilka konkreta reaktioner har du märkt av böckerna, synliga spår: lekt uppföljningslekar, filmer, artefakter med anknytning till det lästa, affektiva spår, samtal, andra gemensamma eller individuella spår?
6. Vad tänker du om läsande? Hur väsentligt är det? Vad tänker du att dina attityder har för betydelse för vad barnen utvecklar för intressen?
7. Vilka spel har använts?
8. Hur har spelen använts, tillsammans med en vuxen, med vilka kamrater, syskon, på egen hand etc.? Vad har eventuellt väckt intresse: titeln, igenkänning, spänning, andra faktorer etc. Om inget intresse väckts – vad kan det bero på?
9. Hur har ni talat om spelen? Vad i spelen har ni talat om?
10. Vilka konkreta reaktioner har du märkt av spelen, synliga spår: lekt uppföljningslekar, filmer, artefakter med anknytning till det lästa, affektiva spår, samtal, andra gemensamma eller individuella spår?
11. Vad tänker du om spelande? Vad tänker du att dina attityder har för betydelse för vad barnen utvecklar för intressen?